

VISSZAEMLEKEZÉSEK

SÁRKÖZI SÁNDOR

ADATOK A 207/2. LÉGVÉDELMI ÜTEG ELLENÁLLÁSI TEVÉKENYSÉGÉHEZ*

A német megszállást követően várható angolszász légitámadások elhárítására légvédelmi ütegeket rendeltek Budapesten különböző tüzelőállásokba. Kőbányán, a nagyrákosi lovassági gyakorlótéren 1944 tavaszán—április végén, vagy május elején elsőként a 206. honi légvédelmi tüzérosztály 4. ütege, majd egy-két hónappal később a 207. légvédelmi tüzérosztály 2. ütege rendezkedett be. Az ütegek egymástól mintegy száz méterre települtek, a Dréher (ma Kőbányai) Sörgyár és a Vander gyár között, úgynevezett ikerállásban.

A 207/2. honi légvédelmi üteg parancsnoka Hegyi László tartalékos százados, helyettese — egyben az üteg első tisztje — Messik János tartalékos hadnagy volt. Az üteg beosztott tisztje volt Széchenyi Pál tartalékos zászlós is.

Az állomány nagy része idősebb volt, tartalékosként szolgált. A gyakori behívások és a hosszú, több éves tartalékos szolgálat miatt sokan fáradtan és kedvetlenül dolgoztak. A mi ütegünkénél is csaknem ugyanez volt a helyzet. A szomszédos üteggel jó kapcsolatban álltunk.

Sokan már az előző évekből, más légvédelmi csapatnál együtt teljesített szolgálatból ismertük egymást. A néhány héttel később tüzelőállásba odakerült ütegünk a berendezéskor előnyösebb helyzetbe került, ezért gyakran jöttek hozzánk tájékozódni, tanácsot kérni, anyagi ügyekben felvilágosításért. Több alkalommal jártunk mi is — személyesen én is — a szomszéd ütegnél, ismerőseinknél, barátainknál. Ilyen esetekben találkoztam a katonatársaimon kívül a tisztekkel is — köztük Messik János hadnaggal és Széchenyi Pál zászlóssal.

A katonák és a tiszthelyettesek kölcsönösen elmondták véleményüket a tisztekről, parancsnokokról és a saját helyzetükről. A kimenőre, eltávozásra ment katonák tájékoztattak a fővárosban és egyre jobban nyugtalanította őket a háború, az ország belső helyzete. A munkás- és parasztférfiakból, 30—40 év körüli, meglelt emberekből álló ütegnél a németellenesség 1944 nyarán egyre jobban kifejezésre jutott.

A munkás és paraszt származású katonák nagy része józanul ítélte meg a belső helyzetet, a németek és a nyilasok erőszakosságát ellenezte, megvetette. Az alföldi és kárpátaljai katonák közül egyesek szabadságról már nem jöttek vissza. A hosszú háborús katonai szolgálat sok embert elkedvetlenített, fásulttá tett. A német és nyilas beállítottságú, jobboldali személyek, mert ilyenek is akadtak, kevés követőre találtak.

Az első közös tűzkeresztségen, ahogyan ezt katonai nyelven mondják, a két légvédelmi üteg 1944. július 2-án, az egyik legnagyobb angolszász légitámadás alkalmával esett át.

Ezen a meleg nyári reggelen néhány angolszász repülőgép berepült, a főváros különböző pontjait és egyes vidéki városokat bombázott. Egy-két órával később, 8 óra körül, felüvöltöttek a szirénák. A légiveszély jelzése után közvetle-

* Részlet a szerző „Küzdelmes katonaévek” c. visszaemlékezéséből.

nül légiriadót jeleztek. Nagy magasságban nem sokkal később megjelentek a bombázó kötelékek, amelynek erős, mély, döngő hangjától rezgett a levegő és mozgott a föld. A látványt nehéz leírni. Az égboltot szinte eltakarták a hatalmas, alumínium testű Boeing és Liberator típusú légierődök. 30—50 gép alkotott egy-egy köteléket, melyek hullámszerűen követték egymást és több hullámban több száz repülőgép támadott. A bombázókat cikázó felderítő, kísérő repülőgépek kísérték.

A légvédelmi ütegek lövegeinek tüze riasztotta az embereket. Torkolattüzek villantak fel a város különböző pontjairól, így Kőbányán is.

A földön megdermedt az élet a feszült várakozástól és a félelemtől. Az emberek igyekeztek az óvóhelyekre, bunkerekbe, futóárkokba, falak tövébe és más védett helyekre húzódni.

A vészjelző sivítás, süvöltés, a robbanások rádöbbenették az embereket, hogy országunk is hadszíntérré változott.

Felcsapódó lángok, óriási füstfelleg a főváros több pontján. A meg-megújuló robbanások megrázták az épületeket és a földet. A közelükbe csapódott bombák robbanása összekeveredett az ágyúink dörejével.

A hozzánk legközelebb levő Rákos pályaudvaron hatalmas lángok csaptak fel. A vasúti kocsikban szállított nagy mennyiségű lőszer, tüzérségi lövedék robbant fel.

A „légiveszély elmúlt” jelzés után siettünk mentésre a pályaudvarra.

A fájdalomtól félőrült emberek jajgatása messze hallatszott. A mentés nehezen indult. Mindkét ütegből több napon keresztül együtt vettünk részt a mentésben. Láttuk a rendkívüli súlyos pusztulás nyomait.

A nehéz helyzet még közelebb hozott bennünket egymáshoz, sokakat azonban eltávolított. Az ismeretségeim alapján megállapítottam, hogy a szomszéd ütegnél is hasonlóan, emberségesen gondolkoztak és cselekedtek a tiszték, mint nálunk, a mi ütegünkénél.

Az üteg állományában többen szervezett munkások, szakszervezeti tagok voltak; néhányan a szociáldemokrata, illetve a kommunista párt illegális tagjai már korábbról, mint például Halas Lajos szakaszvezető, ma nyugállományú vezérőrnagy, a munkásország volt országos parancsnoka és mások.

Halas Lajos ebben az időben az Építőipari Szakszervezet titkára volt. Szoros kapcsolatot tartott és együtt dolgozott Somogyi Miklóssal, a szakszervezet elnökével.

Többször találkozott és együtt dolgozott Apró Antal, Markos György, Fehér Gyula régi munkásmozgalmi elvtársakkal. Kapcsolatot tartott a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága illegális katonai vezetőségével, vezérkarával, Pálffy György útján.

A német megszállást követően, 1944. március 19. után, felső kapcsolata a párt-vezetéssel Bárd András révén jött létre. Egyik találkozásukon Bárd András a következőket mondotta:

— Néhány elvtársnak legális igazolványokra, szabadságos levélre és leszerelessi igazolványra lenne szüksége.

— Meglesz, megcsináljuk. A legközelebbi találkozásnál át fogom adni! — válaszolta Halas Lajos.

Tényleg el is készültek az igazolványok, melyet Bárd András felhasznált.

Az ütegnél az igazolványok kiállítását Koller Rezső őrvezető végezte. Rendkívül sokat segített abban, hogy az illegalitásban levő párttagok és az ellenállási mozgalomban részt vevők megfelelő igazoláshoz juthassanak.

Koller Rezső az ütegnél az írniaki teendőket látta el, én vele együtt dolgoztam. A nyomtatványokat néha kitöltetlenül adta át és a kitöltést az érintettek személyesen végezték el. Több esetben nem is a saját nevükre állították ki a papírokat, hanem különböző fiktív névre, hogy az igazolást végzőket megtevésszék és személyüket ne fedjék fel.

Koller Rezső rendszeres futárszolgálatot is teljesített. Az üteg és az osztály

harcálláspontja közt hozta és vitte az ügydarabokat. Ezen kívül a postát is intézte.

Az igazolványokhoz szükséges nyomtatványokhoz úgy jutott, hogy egy légi-riadó alkalmával a Csepel-szigeti pótkeret-parancsnokságon mindenki az óvóhelyen tartózkodott, amikor odaérkezett. Egy Czóbel nevű főhadnagy irodájában őrizetlenül hagyott nyomtatványokból (nyílt parancs, katonaiigazolvány, zsoldkönyv stb.) sokat magához vett, azután ment csak az óvóhelyre. Később egy vésnök ismerősével bélyegzőt is készíttetett, mely pontos másolata volt az ütegnél használatban levőnek.

Futárszolgálatában közben rendszeresen találkozott Pálffy Györggyel, üzenetet is továbbított neki több alkalommal.

Pálffy György a kommunista párt katonai bizottságát vezette, segítette az ellenállási mozgalmat és a partizántevékenységet. A bizottságban kétirányú, egymással szorosan összefüggő munka folyt: kis akciócsoportok szervezése, felfegyverzése, valamivel való ellátása és bevetése német- és nyilasellenes akciókra, valamint tömegszervezés, fegyveres felkelés céljából. Ez utóbbiról Pálffy György így írt: „Feladata volt: a) a kommunista párt által megmozgatható munkástömegek megszervezése, azt Apró Antal... és Bartán (Bertalan) a párton belül akkor a Vasasok vezetőjén keresztül irányítottam; b) a társadalom különböző köreiből (egyetemi hallgatók, nemzetőrök, később kisegítő karhatalmi alakulatok, miniszteri és más hatósági tisztviselők, tartalékos tisztek stb.) különböző ellenállási csoportok szervezése, nyilvántartása, tájékoztatása, fegyverrel és anyaggal való ellátása; c) a honvédség különböző egységeinek beszerzése.”¹

A kommunista párt ebben az időben egyre inkább az ellenállás motorja, mozgató ereje lett. Állandó nehéz harc, üldöztetések közepette is szervezte és irányította a magyar nép ellenállását. E bonyolult feladat egy részét Apró Antal a kommunista párt Budapesten levő bizottsága részéről a Békepárt MÉMOSZ-ban működő csoportjain keresztül, azok tevékenységében igyekezett szervezni, megvalósítani.

A német megszállást követően aktívan részt vett a fegyveres ellenállási mozgalom szervezésében. Kapcsolatot tartott katonai vezetőkkel és baloldali katonai személyekkel. A letartóztatás elől gyakran lakást változtatott; Halas Lajosék ütegétől igazolvánnyal is ellátták.

Az ütegnél több illegálisban levő elvtársat beöltöztettek katonaruhába, köztük Apró Antalt, Kovai Lőrincet, Fehér Gyulát, Földes Lászlót, Fodor Ferencet és másokat.

Vágó Ernő — ma nyugalmazott ezredes — számára (és még néhány más illegálisban levőnek is) fényképes katonai igazolványt szándékoztunk készíteni. Megbeszélték Apró elvtárral, hogy találkoznak és a magukkal vitt katonaruhában csináltatnak fényképet. A találkozáson azonban Apró Antalék nem jelenhettek meg.

Néhányan még egyenleg is segítséget nyújtottak az illegálisban levőknek. Koller Rezső az Erzsébet körúti (ma Lenin körút) lakásán adott menedéket Bárd Andrásnak. Hosszabb időn keresztül nála lakott Fodor Ferenc is. Ott tanította tisztelgésre és jelentkezésre, miután katonaruhába öltöztette és igazolvánnyal ellátta, nehogy letartóztassák, ha kimegy az utcára.

Megtörtént Rákosfalván, a Kerepesi út és a Keresztúri út elágazásánál, hogy egy csendőr őrmester és egy szakaszvezető 30—35 munkaszolgálatos katonakötelest kísért. Egy munkaszolgálatos századot kerestek, ahol át kellett volna őket adni. A század már nem volt a környéken, nem találták és mi sem tudtunk róla.

Mondja az egyik katona, hogy miről van szó.

— Majd én elintézem — szólott erre Halas Lajos. A zubbonyát gyorsan átalakította — csak a csillagokat, a gombok ebben az időben egyformák voltak minden nyári zubbonyon — tűzér századosira. Elküldött egy katonát a csendőr őrmesterért. Amikor odaérkezett, a következő parancsot adta:

¹ Harsányi János: Magyar szabadságharcosok a faszizmus ellen. Budapest, 1969. 314. o. Pálffy György összefoglaló jelentése.

— A sorköteleseket itt adják át! — és a nyíltparancsot az átvétel igazolása végett aláírta. Az átadás meg is történt.

Utána bevitték őket a gyárba, ahol enni, inni kaptak, pihentek. A beszélgetés során kiderült, hogy Erdélyből jöttek.

A megkülönböztető sárga csillagot leszedette velük és elengedte őket. Akadt közöttük 5—6 fő, akik nem is akartak elmenni, mert nem volt hova menniük Budapesten.

Az ütegtől többek kapcsolatot tartottak a mi ütegünk embereivel, katonáival, a Dréher Sörgyár munkásaival és pártsejtjeivel. Mások a Kőbányán és Újpesten működő pártcsoport és ellenállási mozgalom, partizánmozgalom tagjaival dolgoztak együtt. Ilyenek voltak ott abban az időben Gacsal János, Háromszéki Jenő, Környei József, Pajor Ferenc, Retter Simon, Rózsa Imre, és még többen mások.

Környei József Rákospalotán Cháben Gyulával tartotta a kapcsolatot és igazolványt adott neki, valamint az ottani illegalitásban levőknek.

Az ütegnél tudomására jutott, hogy egy Kiss nevű nyilas honvéd névjegyzéket készít a baloldali emberekről. Ezt a tényt jelentette Messik János hadnagynak és kérte, akadályozza meg, ne engedje, hogy kijusson.

— Tudom, hogy a listavezető én vagyok, mert attól nem is várok mást — jegyezte meg Messik hadnagy.

Amikor azonban az illetőt likvidálni akarták, nem engedte: — Még korai, eljön annak is az ideje.

Az üteg tisztai állománya teljesen tartalékosokból — kisebb földbirtokos és tisztviselő családok tagjaiból — került ki. A németeket egyenesen gyűlölték, a nyilasokat pedig elítélték, karrieristáknak, csavargóknak tekintették. Ez csak fokozódott, amikor szeptember körül egy német légvédelmi üteget telepítettek a közelünkbe.

A német hadvezetőség egy ütege a nagyrákosi gyakorlótéren előre kiépített betonfedezékből álló ütegállásban rendezkedett be. A mi lövegeinknél nagyobb, újabb, 90 milliméteres Flak rendszerű lövegekkel akarták megmutatni ügyességüket, erejüket, valamint azt is, hogy a mi ütegünk személyi állománya nem sokra képes, technikai eszközei mennyire nem korszerűek és hatásosak. Be akarták bizonyítani és el akarták hitetni, hogy meg fogják védeni Budapestet a légitámadásokkal szemben.

Azt is gondoltuk és úgy láttuk, hogy egyben ellenőrzésük alá is akarták vonni az ott levő két magyar légvédelmi üteg állományát.

A tiszték között németellenességét a szomszéd ütegnél Hegyi László százados, Messik János hadnagy, Széchenyi Pál zászlós mutatta ki a legjobban.

A katonák között hire járt annak, hogy amikor a német megszállás történt, 1944. március 19-én, Csillaghegyen Hegyi László könnyezve közölte a tényt az üteg személyi állományával.

— Vége a függetlenségünknek! — mondotta és kérte a katonákat: igaz hazafi módjára viselkedjenek a következő nehéz napokban, melyet a katonák közül sokan megjegyeztek és megfogadtak.

A hadapródok, illetve a karpaszományosok között németellenességüket leginkább Veidinger (Végh) Mihály, Volcsánszky Sándor, dr. Illés László, Csányi György, Orczifalvi István és mások juttatták kifejezésre, a tiszthelyettesek és katonák túlnyomó többsége egyetértett a tisztekkel, tisztjelöltekkel.

A közös szándék és nem a közös világnézet kapcsolta össze az embereket s a katonákat is a hadseregben. A hitleristák kiűzésére, a nyilasok tevékenységének megakadályozására és a fasizmus felszámolására való törekvés vezette őket. A Budapesten megjelent röplapok, akciók, harci cselekmények mutatták az ellenállás és az antifasiszta mozgalom erősödését, kiszélesítését.

A gondolkodásukra jellemző, hogy Messik János a német megszállást követő időben a németekre és a velük szimpatizálókra többször tett kijelentést. Halottam, hogy emiatt figyelmeztették is:

— Te, Jancsi! Vigyázz magadra és a szádra, mert kellemetlen helyzetbe kerülés és bajod lehet!

— Tudom mit csinállok — válaszolta.

Széchenyi Pál lakásán is gyakran találkoztak azok, akik nem értettek egyet a németek és a nyilasok tevékenységével. Az ütegben pedig volt egy angol gyártmányú, Brown márkájú, elemes kis rádiókészülék. Az angliai híreket kitűnően fogta és sok esetben a moszkvai rádió magyar adását is hallgatták Messik hadmaggyal. Erről az ütegnél csak néhányan tudtunk, de esetenként tájékoztattak a világpolitikai eseményekről.

Az ellenállási mozgalom és a partizántevékenység segítése egyre inkább az illegális cselekményekben jutott kifejezésre. Egy alkalommal két-három vagon lőszer és különböző fegyverzet érkezett Erdélyből a Rákosi pályaudvarra, az üteg számára. Ebből Halas Lajos, Környei József, a magam és más elvtársak közreműködésével több mázsa lőszer és kézigránát került Újpestre, a partizánok raktárába. Erről így ír Fehér Lajos „Harcunk Budapestért” című könyvében:

„Az új raktár a Dráva utcában volt, egyik elvtársunk fatelepén. Biztonsági szempontból a mostani raktár jóval megfelelőbbnek látszott az előbbinél. Egyik emberünk állandóan vigyázott a raktárra. Nem sokkal később ugyanebbe a raktárba szállítottunk az egyik légvédelmi ütegtől — felső kapcsolatunk egy másik csoportja útján — ezeröttszáz kézigránátot. Így ez a telep lett a párt legnagyobb raktára.”²

Ez a légvédelmi üteg a 207. honi légvédelmi tüzérsztály 2. ütege volt. Röviden egymás közt csak úgy mondtuk és mondjuk, hogy a 207/2. üteg. Az üteg megkülönböztetést is csak esetenként tettük hozzá. Ismeretlenek és illetéktelenek előtt a 207/2 vagy más hasonló szám nem sokat jelentett.

A lőszer és kézigránát elszállítását a ruházati és ételmezési gépkocsival hajtottuk végre. A ruházati anyagot a Róbert Károly körúti Vilmos Laktanyából, az ételmezési anyagot pedig a Lehel úti központi raktárból veteleztük. A vételezésre induló gépkocsival, az ott levő ládákból, zsákokból több alkalommal szállítottunk robbanóanyagot, Angyalföldre és Újpestre.

Ebben a tevékenységben számosan részt vettek, köztük nők is. Rezi Károlyné, Fodor Sára, Kovács Margit és mások szintén szállítottak kézigránátokat a Földes László által vezetett partizáncsoportok számára Újpestre.

Az ellenállási mozgalom és a partizántevékenység így kapcsolódott szorosan egymáshoz Kőbánya és Újpest vonatkozásában. Ez egyben mutatja a Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságán belül dolgozó Katonai Bizottság célkitűzéseinek két oldalát: a fegyveres akciógárdák, a partizáncsoportok és a hadsereg egy ütegének, ezen keresztül a mellette levő ikerütegnek és több más egységnek a bekapcsolását is a fegyveres felkelésbe.

A megállapításokat még jobban bizonyítja Korom Mihály „A magyarországi partizánmozgalom a második világháború idején” című írásában:

„1944 október közepén kezdte szervezni Kiss Károly a kőbányai partizán egységet. Az induláskor 9 fős csoport november elejére már 40 embert számlált és január elejéig, Kőbánya felszabadulásáig, katonai csoportként tevékenykedett. December közepén egy magyar légvédelmi tüzéregység is csatlakozott hozzájuk.”³

A légvédelmi ütegtől szökésben levő Joó János, Láng Gyula és Pál honvédek kapcsolatba kerültek a kőbányai partizáncsoport tagjaival. Joó János, Újpestre való gyári munkás, fémcsiszoló, korán bekapcsolódott a munkásmozgalomba. Katonai szolgálatra történt bevonulása után is megtartotta kapcsolatát az újpesti munkásokkal. Visszamennie azonban — mivel, mint katonaszökevény, körorözés alatt állt — nem lehetett.

A partizántevékenység során több fegyveres akcióban vett részt Surányi Pál vezetésével. Tagja lett annak a csoportnak, mely a rákoskeresztúri nyilasházat felrobbantotta.

² Fehér Lajos: *Harcunk Budapestért*. Budapest, 1969. 110. o.

³ Fegyverrel a fasizmus ellen. Tanulmányok a magyar ellenállás és a partizánharcok történetéből. (Szerk. Gazsi József, Pintér István) Budapest, 1968.; Korom Mihály: *A magyarországi partizánmozgalom a második világháború idején*. 111. o.

Később a Garai téren Domonkos Ernő tüzérezászlós, Bartók Lajos és Joó János egy élelmiszerszállító gépkocsit zsákmányoltak az Élelmiszer Szállító Oszloptól, melyeket fegyver és lőszerszállításra használtak fel.

A Ferencvárosi pályaudvarról Sági Gyula, a csoport egyik vezetője adott még nekik az ott levő két vagonból fegyvert, lőszert és felszerelést; azt az Újhegyi úton ideiglenesen berendezett raktárba szállították. Velük már régebben is kapcsolatban álltam és az üteg számára érkezett szállítmányokból esetenként a partizáncsoportnak is adtunk.

A kőbányai csoport kapcsolatot tartott a Kispesten megalakult partizánokkal, melyben Drapál János, Hullai Lajos és Jenő, Hetesi Ferenc és többen mások tevékenykedtek. Így kapcsolódtak a csoportok egymáshoz.

A nemzeti fegyveres ellenállást a Magyar Front szervezte és megalakította a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága. Az alakuló ülésen meghatározták a legfontosabb feladatokat és fő célkitűzéseket.

A Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága a fegyveres erők összefogására Katonai Bizottság, katonai vezérkar létrehozását fogadta el. A bizottság vezetője Kiss János altábornagy, helyettese, mint vezérkari főnök, Nagy Jenő ezredes lett.

A Katonai Bizottság a meglévő kapcsolatait igyekezett bővíteni, s újakkal kiegészíteni. Így jött létre kapcsolat a budai tiszti kórházban Kálló Ferenc ezredes által irányított csoporttal Fodor Károly és Baráth András útján, a Platthy Pál altábornagy által szervezett ellenállási csoporttal Révay Kálmán százados közreműködésével, Szent-Györgyi Albert ellenállási csoportjával Milassin István és Dezsényi Miklós őrnagyok útján, valamint Radványi Imre őrnagy és Almássy Pál alezredes összeköttetése révén a Hadik laktanya és a Haditechnikai Intézet csoportjai között. A honvédelmi gazdaság és ellátás területén az élelmezési raktár parancsnokát, Tóth Mihály alezredest sikerült a katonai ellenállás érdekében megnyerni. Reá azért esett a választás, mert akadályozta a raktár anyagának nyugatra való szállítását, ellenállásra készítette beosztottjait és védelmébe vette a munkaszolgálatosokat.

Megbeszélésre és találkozásra került sor a vezérkar részéről Nagy Jenő ezredes és Rajk László, a KMP budapesti titkára, később Kiss János altábornagy, Pálffy György és Sólyom László között is.

A Katonai Bizottság tervet készített a számításba vehető tisztekről és katonai alakulatokról.

„A bizottságnak — korántsem teljes adataik szerint — az alábbi katonai egységekkel vagy azok parancsnokaival volt kapcsolata:

A XIII/1. KISKA-zászlóalj, XIV/2. KISKA-század, a 206/4 és 207/2 légvédelmi ágyús ütegekkel . . .

Számos más honvéd egység, főleg parancsnoka is alárendelte magát a Felszabadító Bizottság utasításainak.”⁴

A Bizottság elkészítette Budapest felszabadításának tervét is. A terv alapelvei és fő feladatai:

— akadályozni a német haderő utánpótlását és visszavonulását, ennek érdekében, ahol szükséges, bénítani a közlekedési útvonalakat;

— megakadályozni a náci hadvezetőséget abban, hogy a főváros hadszíntér legyen: a fontosabb objektumok, hidak németek által tervezett felrobbantását meggátolni;

— összeköttetést teremteni a szovjet haderővel és a főváros felszabadítására meginduló támadásához a magyar katonai alakulatok csatlakozását, támogatását biztosítani.

Az ellenállási mozgalom egyik csoportjához tartozott Magyar Ferenc is „Koma” fedőnéven. Részt vett a nem hivatalos fegyverszüneti delegáció útbaindulását megelőző tárgyaláson a Várban. A Magyar Hazafiak Szabadság Szövetségének Bizottságában tevékenykedett és összekötőként kapcsolatot tartott a XIV/2. KISKA-század parancsnokával, Zsabka Kálmánnal, ezen kívül néhány

⁴ Fegyverrel a fasizmus ellen. I. m.: *Gazsi József*: Az ellenállási mozgalom a hadseregben 1944—1945. 206. o.

katonai alakulat parancsnokával, mint Radványi Béla ezredessel, Földvári Miklós századossal, Farkas Gyula tartalékos főhadnaggal, dr. Gyalog Ödön hadnaggal.

A Szövetség parancsot készített, melyet a vele kapcsolatban levő parancsnokságokhoz eljuttatott. A parancs szövege a következő:

„Alulírott szervezet azonnal utasítja, hogy a parancsnoksága alatt álló polgárőrséget vagy katonaságot adott pillanatban a körülményekhez mérten a német megszállók és nyilasok ellen használja fel.

Kerülni kell minden olyan helyzetet, amely eredménytelenül alakulata megsemmisülését vonná maga után, azonban a túlzott óvatosság sem szolgálja a nagy magyar ügyet.

Fegyveres egységek rajtaütésszerű támadásokra bevetendők.

Ha valamely más alakulatnál a Vörös Hadsereg közeledtére felkelés törne ki a németek és bérenceik ellen, úgy haladéktalanul a felkelők támogatására kell sietni. Adott esetben a parancsnoksága alatt álló alakulatot középületek, közüzemek, párhelyiségek megszállására is fel kell használni.

Alkalmas időben el kell fogni minden nyilast és velük együtt működő egyént, akinek az 1944. október 15. utáni állapot előidézésében és végrehajtásában szerepük volt.

Fegyverrel el nem látott egységek rövid kiképzés után személyes hírverésre használandók fel. Ilyenek a szövetségünk röpiratainak terjesztése, csatlakozásra való felszólítás, vagy a harc abbahagyására való rábeszélés.

Fegyver, lőszer beszerzés stb.

Nevezzen ki megbízható összekötőt, aki a Szövetség központja és a parancsnokság között kapcsolatot fenntartja és a Szövetség utasításait tudomására hozza.

Amennyiben a Szövetség vezetősége és a parancsnokság között külső katonai akciók folytán a kapcsolat megszakad, úgy a parancsnok intézkedéseit a fentiek figyelembevételével hozza meg.

Halál a német rablókra és nyilas bérenceikre!”⁵

Ezt a parancsot megkapták Zsabka Kálmán, Fodor Lajos századparancsnok, Molnár Géza, Bocskai István, Horváth Rezső és Szentés József alakulatparancsnokok. Összekötők útján eljutott a parancs még a 206. honi légvédelmi tüzérsztyály 1. és 4. ütegéhez, valamint a 207/2. üteghez.

A kiadványokat Kánitz Miklós sokszorosította, Szentés József nyomdájában. Kisebb röpcédulákat a Kánitz-testvérek is készítettek. A terjesztésben a fivéreken kívül részt vettek még Bódi Béla, Fábri Jenő, Marjai Károly és mások.

Kánitz József gépkocsivezető végezte a szállításokat és elősegítette a kapcsolatok fenntartását. Rendkívül ügyesen oldotta meg a szállításokkal együtt a nyomtatványok átadását. Később a nyilasok elfogták, elhurcolták. További sorát nem ismerjük, többé nem került elő.

A Kánitz-testvérek harmadik tagja, Kánitz Jenő, katonai szolgálatot teljesített, műszereszi beosztásban. Katonai téren a testvérekkel, az ütegnél több tiszttel és katonával, a szakmájából eredően pedig több vezető beosztású egyénnel állt kapcsolatban. Kánitz Jenő, összekötetései révén, többféle katonai igazolvánnyal rendelkezett, hogy szabad mozgását biztosítsa. Rajta keresztül kapcsolódott be a mozgalomba Kővári János százados, a mátyásföldi légvédelmi ütegparancsnok és Karleusa Iván alezredes, a 207. légvédelmi tüzérsztyály parancsnoka, valamint Györffy Gyula alezredes, repülőterparancsnok. Az ellenállási mozgalom felhívására később önálló akciókat, szabotázscelemekényeket hajtottak végre.

Györffy Gyula alezredes a harc tovább folytatására vonatkozó parancsot a személyi állomány előtt nem hirdette ki és a repülőgépen való parancstovábbítást késleltette, illetve nem hajtotta végre. Propagandát folytatott a szovjet hadsereg győzelme érdekében, dicsőítette a szovjet nép igazi harcát. A Szálasi-kormány katonai bírósága 1944. november 30-án halálra ítélte.

⁵ Magyary József feljegyzéseiből, 1946., 4—5. o.

A MÉMOSZ-ban az ellenállási mozgalom csoportvezetője Somogyi Miklós volt. Abban a csoportban tevékenykedett Bognár Károly, Molnár András, Farkas István, Odruska Gyula, Schwarcz Gyula és mások. Feladatuk volt a fegyverek gyűjtése és az ellenállás érdekében tagok toborzása, emberek megnyerése, céljuk pedig a fasiszta rendszer gyengítése és megdöntése.

A csoport kereste a kapcsolatot a Katonai Bizottsággal. Ez Somogyi Miklós, Pálffy György és Halas Lajos, másrészt Schwarcz Gyula (Csíkszenté), Schreiber Róbert őrnagy révén — aki Tartsay Vilmos százados csoportjával állt kapcsolatban — létre is jött.

Schwarcz Gyula a budapesti közlekedési vállalatnál (BESZKÁRT) dolgozott és összekötői feladatot kapott. Kezdetben a Filmirodán, a Rákóczi út 9. szám alatt, Prém Sándor gépésznél találkozott Tantó Gyulával, aki a katonai bizottságban a Schreiber Róbert őrnaggyal való kapcsolatfelvételre kapott utasítást; eligazította, s a kapcsolatfelvétel megtörtént.

Schwarcz Gyula összekötőként később több alkalommal is tevékenykedett. Levelet, üzenetet, nyíltparancsot vitt vagy hozott Révay Kálmán százados és mások részére. Egy alkalommal, amikor még nem ismerte feladatát, feladatát kapta, hogy sétáljon az Andrássy út (Népköztársaság útja) 29. számú ház előtt és egy nagy, harcsabajusú embertől kérdezze meg az ismertető mondatot:

— Kérem, merre van a Pénzintézeti Központ?

— No gyere fiam! — válaszolta a nagybajusú Révay Kálmán, mert éppen ő volt az. Ezután elővett egy borítékot és a következőket mondta:

— Adja át Schreiber őrnagy úrnak! Viszontlátásra fiam!

Az átadás megtörtént. A borítékban pénz is volt. Schreiber őrnagytól később megtudta, hogy 2000 pengő volt a borítékban, különböző bevásárlásra, propagandaanyagokra.

November 22-én délutánra Schreiber Róbert és Schwarcz Gyula találkozót beszélt meg a Bazilikánál, hogy majd együtt mennek Tartsay Vilmos lakására. Schreiber Róberttel a felesége is eljött és férje csak nehezen tudta rábírní arra, hogy ne menjen velük. Nem akarta megérteni, hogy katonai jellegű megbeszélésre mennek és az nem gyerekjáték. Azzal váltak el, hogy amennyiben szükség lesz tevékenységére és segítségére, legközelebb elviszük és bekapcsolják a közös munkába.

Alkonyodott már, amikor becsöngettek Tartsay Vilmos Andrássy úti (ma Népköztársaság útja) lakásának ajtaján. Az ajtót lassan nyitották ki és meglepetésükre egy csendőr lépett elő, majd néhány polgári ruhás személy. Schreiber Róberttől elvették a szolgálati fegyverét és az előszobából a szobába kísérték őket. Nyomban megkezdték a kihallgatást. Mindkettőjüket arról faggatták, hogy miért mentek oda.

— Egy elromlott gép megjavítására szakembert hoztam — mondotta Schreiber. A válasz nem volt kielégítő, ezért verni kezdtek. Később Schwarcz Gyulával folytatták.

A lakásban Tartsay Vilmost már nem beszélhettek, mivel őt már odaérkezésük előtt letartóztatták. Nagy Jenő ezredest, Almásy Pál alezredest, Balásy Miklós, Beleznyai István őrnagyt, Révay Kálmán századost, Makkay Miklós, Garai László mérnököt, Boldizsár Iván író, dr. Loretz Gyulát, Szalay Sándort is megérkezésük sorrendjében letartóztatták és a Margit körüti katonai fogházba szállították.⁶

Közben a kihallgatás megszakadt, mert az előszoba felől hangos kiáltás hallatszott. Egy tüzer szakaszvezetőt — Peleskey Ernőt — lefegyvereztek és be-

⁶ *Pintér István*: Magyar antifaszizmus és ellenállás. Budapest, 1975., 440. o. „A Katonai Vezérkar lebukása konspirációs és egyéb hibák következménye volt. A kommunista párthoz hasonlóan a többi párt részéről is sűrűsödtek a szervezési lazaságok. November 22-én este Tartsay lakásán éppen e lazaságokat, a katonai szervezkedés kérdéseit akarták megbeszélni több tucat tiszt bevonásával. A Nemzeti Számokérő Szék Orendy Norbert csendőralezredes vezette csoportja azonban Mikulics Tibor páncélos százados árulása révén tudomást szerzett az összejövetelről, sőt a titkos jelszót is megismerte. Még ugyanazon az éjszakán fűvészkerti búvóhelyén elfogták Bajcsy-Zsilinszky Endrét, a Tárogató úton pedig Kiss János altábornagyt.”

löktek a szobába. — Fel a kezekkel! — Lépjenek be! — A törvény nevében felszólítom, hogy dobják el a fegyvereiket! — harsogott egy másik hang.

A bejáratnál álló Széchenyi Pál zászlós látta milyen a helyzet és gyorsan előrántotta pisztolyát. Belépés és válasz helyett kissé hátra ugrott és tüzelte. A zárt előtérben nagy dörrenéssel csapódott be a lövedék az ajtó melletti falba. Az egyik polgári ruhás nyomozó a hasához kapott és az előszoba falához tántorodott.

A lépcsőházban visszhangzó óriási dörej és füst meglepetésként érte a csendőrnymozókat. Erre nem számítottak. Hátraugrottak az ajtó mögé és többen előkapták a géppisztolyaikat. Pillanatok alatt az előszobából viszonozták a tüzelést. Hárman kiugrottak a folyosóra és valóságos tűzharc keletkezett.

Széchenyi zászlós — kítűnő lövőként ismert tiszt volt — hasra vágódott és úgy folytatta a tüzelést, de egy csendőrgolyó átfúrta a nyaki ütőerét.

A dörej és a jajkiáltás elég volt Messik János hadnagynak, hogy kissé hátrább ugorjon és onnan folytassa tüzelését. Egyszerre dörrentek a pisztolyok, csapódtak a lövedékek, szóródtak a hüvelyek.

A lépcsőházban Messik hadnagy fedezéket keresve egyre lejjebb és lejjebb húzódott. Messik hadnagy többszöri felszólításra sem volt hajlandó beszüntetni a tüzelést. Nem sokkal később azonban súlyos gyomorlövést kapott. Előre bukott, de újra tüzelte. Közben a házmesteri lakásig húzódott vissza súlyos sebesüléssel.

— Az utolsó leheletemig harcolni fogok a nyilasok ellen — mondotta, majd erejét vesztve, összeroskadott.

Széchenyi Pál zászlóst a folyosóról — ahol összeesett — Peleskey szakaszvezető a szobába vitte és a kanapén igyekezett elsősegélyben részesíteni. A súlyosan sebesült tisztnek segítséget akart nyújtani Schreiber Róbert egészségügyi őrnagy is. Felállt, de az egyik csendőr rákiáltott:

— Meg ne mozduljon, mert melljük fektetem, a kutya . . . . . t magának!

Néhány órával később az orvosi beavatkozás már nem segített, nem tudták megmenteni az életüket.⁷

A történetek után az ütegeknél szomorú, elkeseredett lett a hangulat. Több katona november végén, december elején nem tért vissza eltávozásról, szabadságról. Mások kimenő alkalmával öltöztek polgári ruhába és távoztak ismeretlen helyre.

A nyilasok és a csendőrök igyekeztek a katonaszökevényeket felkutatni — főképpen Budapesten — és rögtönítélő bíróság elé állítani.

Hegyi László százados ütegpárancsnokot — akinek a parancsára és szolgálati gépkocsijával vonultak ki a tisztek Tartsay Vilmos lakására — azonnali hatállyal leváltották. Az üteget szigorú német ellenőrzés alá vonták, harcokcsikkal és golyószóróállásokkal vették körül.

A felszabadító szovjet csapatok közeledésekor az üteg nem fejtett ki ellenállást. A személyi állomány nagy része elhagyta szolgálati helyét. Felhívásra nem sokkal később sokan önként jelentkeztek Budán az önkéntes századokban és részt vettek a Vörös Hadsereg oldalán a németek elleni harcokban. Önként jelentkeztek a népi demokratikus hadseregbe is, vállalták a további harcot.

A fasisztákkal folytatott tűzharcban életét veszített Messik János tartalékos hadnagyot a honvédelmi miniszter 1945. március 15-ével századossá, Széchenyi Pál tartalékos zászlóst — főhadnaggyá léptette elő.

Fokozatosan — a nehézségek ellenére is — erősödött az ellenállás. Megmutatkozott ennek hatása az emberek, csoportok, akcióiban, tetteiben és a szervezésben történt változásokban. Ezeknek élére álltak a párt, a munkásosztály és a magyar nép hű fiai közül számosan. Cselekedeteik, tetteik emberi nagyságukat példázzák.

⁷ A megjelent írásokban különbözőképpen említik a két tiszt megjelenését Tartsay Vilmos lakásán. A történeti tények szerint november 22-én Pálffy György találkozott Halas Lajossal, a 207/2. légvédelmi tüzérvég összekötőjével. Megbeszélték, hogy az ütegtől Messik János tartalékos hadnagy este részt vesz Tartsay Vilmos lakásán a katonai ellenállás feladatainak megbeszélésén. Abban is egyetértettek, hogy vele menjen Széchenyi Pál tartalékos zászlós is.